

Interreg

Slovensko – Česko

Spolufinancovaný
Európskou úniou

**FOND MALÝCH
PROJEKTOV**

ER BBK
EUROREGIÓN BÍLÉ - BIELE KARPATY

Po stopách spoločnej histórie 20. storočia - Funkcionalizmus

Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesú jej autori a nedá sa stotožniť s oficiálnym stanoviskom Európskej únie

FUNKCIONALIZMUS

PROLÓG

DOC. ING. ARCH. JANKA BETÁKOVÁ, PHD

2025

PREDOHRA v 19. storočí

V 19. storočí dochádza k trom vzájomne prepojeným paralelným veľkým revolučným procesom

PRIEMYSELNEJ REVOLÚCII

na báze vedeckých objavov

REVOLÚCII NÁRODNÉHO OBRODENIA A SEBAURČENIA

vyvolanej pocitom vedomia dejinnej spolunáležitosti, komunity a historického práva na autentickú , spoločenskú existenciu veľkých etnických celkov

SOCIÁLNEJ REVOLÚCII

ktorú uviedla do pohybu novovytvorená trieda priemyselných robotníkov

Otakar Nový, 1998

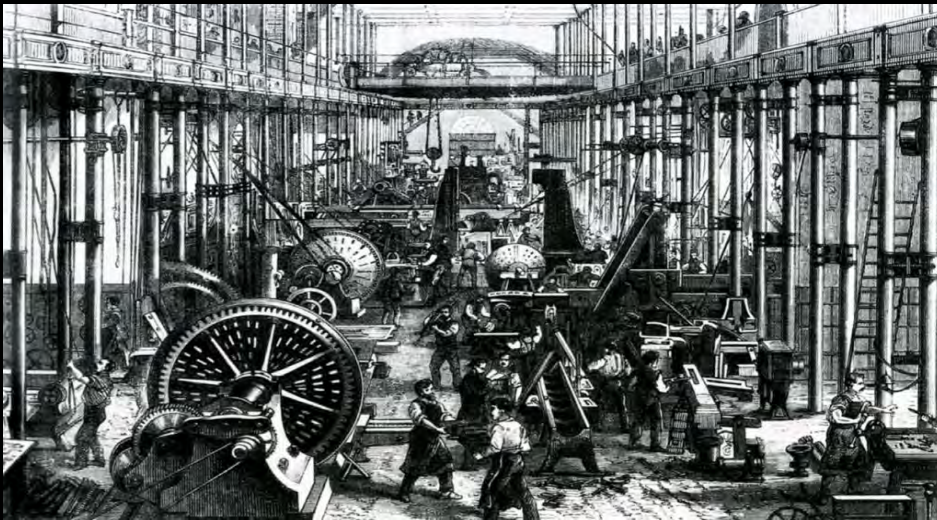
PRIEMYSELNÁ REVOLÚCIA

- Uvoľnila obrovskú silu nových energií, zmenila obraz osídlenia i štruktúru miest v Amerike i Európe, rast miest
- verejné orgány i podnikatelia priemyselných krajín boli schopní od začiatku druhej polovice 19. storočia zvládať

technicko- hygienickú problematiku vybavenia miest, ich výstavbu a prestavbu, podstatne úspešnejšie a rýchlejšie

ako v súčasnosti.

- Paradoxom je, že v tom období prevládala ručná práca robotníkov. Priemysel 19. storočia sa výrazne prejavil rastom svojich vlastných kapacít a znásobením tržnej produkcie akéhokoľvek druhu.

Dôsledky priemyselnej revolúcie nemali dopad len na hmotnú oblasť, ale hlavne menili myslenie, kategorizáciu hodnôt i emočný život mnohých ľudí. Tradície vysokej kvality remeselnej výroby feudálnej vývojovej epochy boli v 19. storočí stále živé ale priemyselná výroba už vytlačala i dominantné postavenie.

Továrne sa mohli v kráľovských mestách budovať až po prijatí Bachovho živnostenského zákona v roku 1859, ktorý mimo iného zrušil cechy. Plynulý pohyb materiálu, polotovarov a výrobkov postupne ovládol dispozičné a prevádzkové schémy až na prelome 19. a 20. storočia.

Príval tržnej produkcie úplne zmenil obraz miest. Vzniklo veľké množstvo obchodíkov, tržníc a veľkoobchodov s inovatívnym sortimentom, čo sa prejavilo hlavne na parteri miest. Na trhu nachádzal svoje miesto nový tovar, ako koloniálny tovar, d'atle, figy, orechy rôznych druhov, mandle, korenie, morské ryby, konzervy sardínií, lososa, šprotov, sardelov, zavináče, ale i citrusové plody, cukrárske výrobky. Vznikali nové obchody s delikatesami pre zámožnú klientelu. Svoje miesto na trhu si našli i novinky v oblasti textilných výrobkov, galantériie, bižutéria, hračky moderného tovaru, nábytku, svietidiel, kobercov, vykurovacích telies, predajne skla, porcelánu, zlatníctva, starožitnosti, obchody s loveckým inventárom, drogerie, trafiky, či inej výbavy pre domácnosť. Široká ponuka bola i v železiarskych obchodoch.

Pri hromadnej výstavbe nových závodov, inžinierskych stavieb, skladísk a železníc sa začali bežne využívať oceľové a liatinové konštrukcie, ktoré sa neskôr začali uplatňovať aj pri civilných veľkopriestorových stavbách, ako boli nádražia, obchodné domy, tržnice, burzy, parlamenty, banky a peňažné ústavy.

Oceľové nosníky I- profily železničných kolajní prenikli i do bytovej výstavby s výplňami plytkých tehlových klenieb do prvorepublikových povojnových lacných nájomných domov.

Významnú rolu v tejto dobe nového staviteľstva a architektúry zohrali svetové výstavy. Prvá bola v Londýne v roku 1851.

Pri tejto príležitosti bola v roku 1851 zo skla a liatiny podľa návrhu Josepha Paxtona pôvodne v Hyde Parku v Londýne postavená budova Crystal Palace.

Neskoršie svetové výstavy zvitelnili ďalší rozvoj oceľových konštrukcií. Výstava v Paríži v roku 1889 s 321 m vysokou vyhliadkovou vežou Alexandra Gustáva Eiffela, 10 100 ton vážiaca architektonická dominanta bola uvedená do prevádzky v roku 1889 ako symbol Svetovej výstavy a Francúzskej revolúcie.

Haussmannova prestavba Paríža

1870 - 1926

Za tento čas bolo vybudovaných 169 kilometrov nových ulíc, 340 kilometrov kanalizácie a niekoľko parkov, vďaka čomu sa stal Paríž zeleným mestom.

Kanalizácia, ktorá zároveň zbierala dažďovú vodu cez systém kolektorov, funguje dodnes. Odhaduje sa, že bolo zbúraných a znovu postavených skoro 90% mesta.

V číslach to predstavuje 30 000 zbúraných domov a 100 000 prebudovaných. V stredovekom jadre zostali stáť predovšetkým už vtedy slávne pamiatky.

Hausmanova prestavba Paríža
Gabriel Davioud. Návrh 1875
Dvojitá lavička

Verejný pisoár

OBRODENIE A SEBAURČENIE

prinieslo rozsiahle politické, sociálne a kultúrne dôsledky

Konštrukcia moderných národov po buržoáznej revolúcii zmenila predstavy, kto tvorí národ.

Po celom rade revolúcií a odstránení nevoľníctva sa stali členmi národnej spoločnosti nie len mestská inteligencia, ale aj bývalí nevoľníci, drobní remeselníci, roľníci a nakoniec i robotníci.

JAR NÁRODOV – REVOLUČNÉ ROKY 1848 - 1849

Ohniská revolučných nepokojov v Európe - motivácia

Taliani	Zbaviť sa rakúskeho vplyvu
Nemci	Zjednotiť Nemecko na etnickom princípe, oslabiť rakúsky vplyv
Poliaci	Bojovať proti ruskej nadvláde
Balkánske národy	Vymaniť sa spod Osmanskej nadvláde
Francúzi	Boj proti absolutizmu
Belgičania	Odtrhnúť sa od Holandska

Kultúra ako vec obecná, všadeprítomná, verejne prístupná i dostupná širokým masám mestského obyvateľstva vo všetkých prejavoch tvorby umeleckého prostredia, bola bojová zástava bružoázie 19. storočia.

VÝCHODISKÁ MODERNEJ ARCHITEKTÚRY

Predchodci modernej architektúry

UTOPISTI

Málokto z dnešných kancelárov, či ministerských predsedov by si asi dovoľil publikovať také úvahy o budúcnosti, ako ich veľkí renesanční kolegovia v Anglicku, Thomas More a Francis Bacon

- **Thomas More** 1478-1535 renesancia ,

Ostrov Utópia – princíp rovnomerného osídlenia a typizácie mestských sídiel, dobre technicky vybavených, s verejným stravovaním a typizovanými domami s plochou strechou

- **Francis Baconi** 1561-1626

Nová Alantída – palác vynálezov a plác vied

Britský kancelár– Kráľovská londýnska spoločnosť 1622 - pototyp modelu akadémie vied

Rozvoj techniky, motorizovaných vozidiel, podmorských plavidiel, lietadiel a telefónov

- **Leonardo da Vinci**

- **Tommaso Campanella 1568 – 1639**

Dominikán, Civitas solis, slnečná štát je koletínym mestom, kde ukazovateľom odmeňovania a zásluh je práca a spoločný prospech, pracovná doba, stojová výroba, kolektívne domy

- **Francois Marie Charles Fourier 1772 – 1837**

Pravdivý kritik výroby, obchodu, kritika spoločnosti 19. stor., veľkomiest,

Na troskách neistých vied chcel vybudovať teóriu *svetovej harmónie*, predpokladal obrovský rozvoj techniky s využitím elektrickej energie a magnetizmu), bezdrátové spojenie, ovplyvňovanie klímy vhodnou vegetáciou a vodnými dielami,

Prednidal vybudovanie Suezkého a Panamského prieplavu. Falanstéry, - základné jednotky kolektívnych obytno-výrobných súborov, cca model JRD s doplnkovou priemyselnou a stavebnou výrobou, 1 600-1 800 osôb rôzneho veku a schopností

- **Clade – Henri de Saint-Simon 1760- 1825**

Triedny boj francúzskej revolúcie, robotnícka trieda – budúcnosť,

Predstava - Francúzsko ako jedna manufaktúrna dielňa, preferencia práv pracujúcich nad vlatníkmi vzťahmi, celospoločenská preferencia výroby, vied a umenia, ekológia

Hegel a Engels – ho považovali za najencyklopedickejšieho ducha svojej doby

- **Nikolaj Gvrilovič Černyševskij 1828- 1889**

Dielo Čo robiť – fikcia budúcnosti, kritika veľkomiest, Kryštálový palác - prvá svetová priemyselná výstava v Londýne 1851, Falanstéry – 1 000- 2000 os./každý vlastná izba „pre individuálnu samotu a tajomstvá“ (konštruktivizmus, obytná bunka), všetka práca stroje

- **Robert Owen 1771- 1858**

Vlastná továreň, kritik priemyselnej civilizácie, zamestnanci muži i ženy v službách, skrátil pracovnú dobu, byty pre yamestnancov, školu, materské školy, sociálne- kultúrne zaradenie, návrh jednotky „pracovnej obce“ 500-2000 os. , spoločný komplex priemyselnej a poľnohospodárskej výroby, spoločná jedáleň, kuchyňa, MŠ, prednášková miestnosť, spoločenská a zasadacia miestnosť, knihovňa, nemocnica. Areál bol vybavený ústredným kúrením, vodovodom a kanalizáciou. Jadro obklopené budovami – bitúnok, stajní, čistiarní, poľnohospodárskych a potravinárskych objektov. Model veľmi úspešne ekonomicky fungoval

Spoločenské koncepcie a ciele utopistov

- Odmietnutie veľkomiest ako koncentrácie bohatstva a chudoby, neresti a zločinu v prospech rovnomerného osídlenia s menšími sídlami.
- Snaha o vyrovnanie podstatných rozdielov medzi mestom a vidiekom, prepojením poľnohospodárskej a priemyselnej práce, výroby a služieb, budovanie nových výrobných - spoločenských jednotiek s komplexným vybavením, obsluhou (včetně zdravotníctva starostlivosť)
- Vytvorenie nových sociálnych zariadení MŠ a DJ pre deti pracujúcich rodičov
- Zvýšenie spoločenských a kultúrnych stykov a záujmov v nových spoločenských podmienkach
- Anulácia rodiny, ako základnej jednotky spoločnosti a jej nahradenie „vyšším“ spoločenstvom falanstéry či Owenovej obce.
- Predstava absolútnej rovnosti obytných individuálnych nárokov
- Myšlienka denného striedania telesnej a duševnej práce
- Odpor proti vláde a úsilie o trvalý mier, zaistený všeobecne prijateľným ekonomicko- spoločenským systémom

VYNÁLEZCOVIA A ARCHITEKTI OCEĽOVÝCH KONŠTRUKCIÍ

Karl Friedrich Schinkel (1781 – 1851)

Gottfried Semper (1809 – 1879)

Claude Nicolas Ledoux (1736 – 1806)

Gustav Claud Eiffel (1832- 1924)

Henri Labrouste (1801 – 1875)

PRIEKOPNÍCI MODERNÉHO URBANISMU A ARCHITEKTÚRY

Po roku 1850 – renesancia prestavby a výstavby miest . Nová priemyselná technika, plynárne , plynové osvetlenie, sporáky, kanalizácia, čističky odpadu, vodovody, elektrifikácia, výťahy, zdviže . Nová výstavba a drsná asanačná prestavba, tvorba regulačných plánov, tvorba parkov, verejných stavieb a zariadení

Hausmanova prestavba Paríža

Howardove záhradné mesto

Priemyselné mesto Tonyho Garmyera

Regulačný plán Helsínk Elieta Saarinenara

Realizovaný fragment lineárneho mesta Artura Sirii y Maty v Madride

Futuristické mesto Antonia Sant'Elia

Hlavné princípy a geometrický systém Le'Corbisiera

Tvorba priemyselnej architektúry

Chicagská škola

Práca bratov Perretov – železobetón

Adol Loos

Holandská a Belgická škola

Ruská avantgarda